

Urednice

Jasminka Žloković

Anita Zovko

GER ONTO LOGIJA

Izazovi i perspektive

Hrvatska sveučilišna naklada

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet

Recenzenti

prof. dr. sc. Ivana Batarelo Kokić
doc. dr. sc. Tihomir Žiljak

Urednica

ANITA ŠIKIĆ

Grafička urednica

SANJA BABIĆ

Lektorica

NIKOLINA PAŠALIĆ

Grafička urednica

SANJA BABIĆ

Likovna oprema

LIKARIJA d.o.o., Zagreb

© HRVATSKA SVEUČILIŠNA NAKLADA d.o.o., Zagreb, 2020.

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 001051846.

Knjiga je objavljena uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja RH

Otisnuto u veljači 2020.

GERONTOLOGIJA

Izazovi i perspektive

Urednice

Jasminka Zloković

Anita Zovko

u Zagrebu

HRVATSKA SVEUČILIŠNA NAKLADA
SVEUČILIŠTE U RIJECI, FILOZOFSKI FAKULTET

Zagreb, 2020.

Monografija je rezultat dugogodišnjeg znanstveno-istraživačkoga i nastavnog rada prof. dr. sc. Jasminke Zloković na području obiteljske pedagogije i andragogije prof.dr.sc. Anite Zovko. Monografija je i rezultat znanstveno-istraživačkog rada na projektu „Osnaživanje obitelji za razvoj pozitivnih odnosa i obiteljskog zajedništva“ (voditeljica Jasmina Zloković, šifra: uniri-drustv – 18-6 1132) te projekta „Kritički diskurs didaktičkih modela i kompetencija nastavnika u obrazovanju odraslih „(voditeljica Anita Zovko, šifra: uniri-drustv-18-184) koji su otpočeli u siječnju 2019. godine uz potporu Sveučilišta u Rijeci.

Ovu monografiju je sufinciralo Sveučilište u Rijeci projektima: Zloković, uniri-drustv – 18-6 1132, te projektom Zovko, uniri-drustv-18-184.

Zahvaljujemo svojim obiteljima, a posebice našim majkama, Zorki i Darinki, koje su nam uvijek, pa tako i za vrijeme pisanja ove knjige, bile neprocjenjiva podrška. Naše majke bile su i ostale naši najbolji uzori za to da starost može biti lijepa, plemenita, vedra, snažna i moćna. Naučile su nas jednom novom životnom pojmu – dostojanstvu starosti! Svatko od nas želio bi provesti dostojanstvenu starost, što, nažalost, mnogim starijim osobama ostaje samo na razini želje.

Zahvaljujemo i svima onima kojima će ova knjiga biti poticaj u razmišljanju o svojem mogućem doprinosu obogaćivanju kvalitete života svojih ostarjelih roditelja i uspostavljanju humanijih odnosa prema njima u obitelji i društvu.

Zahvaljujemo i našim suradnicama na njihovu prinosu ovom nastojanju da i na ovaj način pokažemo kako je uspostavljanje mosta među generacijama neprocjenjivo obostrano iskustvo.

Zahvaljujemo svojim prijateljima i kolegama na podršci da ovom knjigom na području pedagogije, ali i mnogo šire od toga, učinimo iskorak u razmatranju i pristupu tom svakom čovjeku važnom životnom periodu – starosti i starenju.

Zahvaljujemo Sveučilištu u Rijeci i Filozofskom fakultetu na svekolikoj potpori koju nam pružaju u našim nastojanjima da život starijih osoba u obitelji i društvu učinimo humanijim.

Urednice
Jasminka & Anita

6. Žganec, N., Rusac, S., Laklja, M. (2007). Trendovi u skrbi za osobe starije životne dobi u Republici Hrvatskoj i u zemljama Europske unije. *Revija socijalne politike*, 15 (2), 171–188.

X. Izazovi i perspektive u promicanju osnaživanja obitelji i kvalitete života starijih osoba

Jasminka Zloković i Anita Zovko

Osnajivanje obitelji i poticanje pozitivnih odnosa u obitelji između svih njezinih članova bez obzira na životnu dob ili spol kroz sve društvene strukture i institucije vidimo u funkciji poticanja kvalitetne i zdrave brige i odnosa prema starijim osobama, promicanja primarne prevencije nasilja u društvu općenito, pa tako i obiteljskog nasilja, ali i prevencije niza asocijalnih ponašanja odraslih i maloljetne djece prema starijim članovima obitelji. Strategije podizanja kvalitete života i osnaživanja obitelji na općoj razini prije svega podrazumijevaju informativno, savjetodavno i edukativno usmjerene aktivnosti kojima se obiteljima (roditeljima, djeci i drugim članovima obitelji) pokušava osigurati zdrav obiteljski odnos: međusobna povezanost, pozitivna komunikacija, primjena pozitivnih međusobnih odnosa, međusobno povjerenje i podrška na svim planovima života (tjelesna i zdravstvena skrb, socijalni i emocionalni odnosi, materijalna skrb).

Kao urednice i autorice u ovoj smo knjizi pokušale napraviti sintezu nekih od uočenih stanja i poteškoća u odnosima obitelji i socijalne okoline prema starijim osobama. Usredotočile smo se i na problem nasilja koje se u obitelji događa između odrasle djece i starijih roditelja kao i nasilja koje vrše unuci nad prema bakama i dječkovima. Kada se razmatra problem nasilja u obitelji, mogu se izdvojiti neka gotovo univerzalna pitanja za širu znanstvenu, stručnu i javnu diskusiju. Vjerujemo da će otklanjanje određenih poteškoća pridonijeti podizanju kvalitete društvene skrbi o svim članovima zajednice kao i mogućem podizanju kvalitete života ljudi bez obzira na njihovu životnu dob, spol, obrazovanje, socio-ekonomski status ili bilo koju drugu vrstu životnih opredjeljenja. Iz široke lepeze uočenih poteškoća, iz kojih slijede nedorečenosti i nekoordiniranosti službi i osoba od kojih je realno očekivati pomoći i

zaštitu kada se problem pojavi, jedan je od prioritetnih problema nedostatnost i izostanak primarne prevencije neželjene pojave obiteljskog nasilja. Izdvajamo i druga pitanja i prijedloge o kojima je potrebno raspraviti:

- Što socijalna okolina može kvalitetno ponuditi starijim osobama u cilju podizanja kvalitete života i poticanja boljih odnosa u obitelji?
- Jesu li osobe koje su zaposlene u institucijama (primjerice, domovima za starije osobe, socijalne skrbi, savjetovalištima i sl.) primjereno i kvalitetno obrazovane i senzibilizirane za rad sa starijim osobama?
- Obavlaju li institucije kvalitetno i profesionalno zadaće koje se od njih očekuju?
- Na koji način uspostaviti stvarnu, a ne samo formalnu umreženost stručnih ustanova?
- Koji su postojeći stručni i evaluirani programi i ustanove koje kompetentno i pravovremeno mogu pružiti pomoć općenito odraslima, roditeljima, obitelji, starijim osobama?
- Različite ustanove vode i različite interne evidencije o incidenciji obiteljskoga nasilja iz kojih nije razvidno tko su žrtve – jesu li to supružnici, partneri, starije osobe, odrasla djeca, maloljetna djeca/unuci. Kvalitetno je praćenje incidencije važno kako bi intervencije na primarnoj, sekundarnoj i tercijarnoj razini bile usmjerene na realne potrebe žrtvi i nasilnika.
- Nasilje je općenito problem za koji postoji visoka razina tolerancije. Kreatori socijalne politike nisu još uvijek iznašli prihvatljiv odgovor na tu činjenicu iako su modeli odgovora na taj problem u nekim visokorazvijenim zemljama polučili pozitivne efekte.
- Obitelji, roditeljima, starijim osobama, obiteljskim odnosima ne posvećuje se potrebna socijalna pozornost niti ih se prepoznaje kao „ključ“ zdravijega (razvoja) društva.
- Znanstvena istraživanja usredotočena na proučavanje obitelji nisu prepoznata kao jedan od istraživačkih prioriteta.
- Istraživanja obitelji uglavnom su usredotočena na obitelji s problemima i na pitanje zbog čega obitelj ne uspijeva u ispunjavanju svojih funkcija, dok je vrlo malo pristupa koji su usredotočeni na obitelji koje dobro funkcioniraju

i čiji bi rezultati pomogli u nalaženju odgovora na pitanje kako obitelj učini- ti sretnijom.

- Govoriti o dostojanstvu treće životne dobi znači govoriti o temeljnog ljudskom pravu na zaštitu od izrabljivanja i tjelesnog i duševnog zlostavljanja te na zaštitu od diskriminacije i podržavanja prava na sudjelovanje u zajednici bez obzira na životnu dob, rasnu ili etničku pripadnost ili pak invaliditet.

Koncept aktivnog starenja podržavaju društvene inicijative koje podržavaju starost kao društveni resurs. Sveučilišta za treću životnu dob, gerontološki centri i seniorski klubovi samo su neki od pozitivnih oblika afirmacije kvalitete života u starosti, pri čemu je velika uloga same lokalne zajednice. „Promjene koje donosi proces starenja, kao što su odlazak u mirovinu, funkcionalna nesposobnost, povećani rizici od bolesti i invalidnosti, finansijska ovisnost, socijalna isključenost, gubitak bliskih osoba i sl. rezultiraju potrebom starih ljudi za potporom obitelji, zajednice, ali i organiziranim mjerama lokalne i šire društvene zajednice, odnosno razvijenosti mreža i oblika pristupanja brizi i skrb o starijim i nemoćnim osobama“. Na području grada Rijeke donesena je Strategija zdravog starenja (2009–2013), Vodič za seniore Primorsko-goranske županije (2017) i mnogi drugi relevantni dokumenti koji su vezani uz podizanje kvalitete života osoba treće životne dobi. Sveučilišta za treću životnu dob u Rijeci i Zagrebu jedini su institucionalni oblik na sveučilišnoj razini u Republici Hrvatskoj koji omogućavaju osobama treće životne dobi uključivanje u programe cijeloživotnog učenja i obrazovanja, a samim time i podizanje kvalitete osobnog života te aktivno uključivanje u život lokalne zajednice. Da uključenost u sadržaje lokalne zajednice utječe na (samo)percepciju starijih osoba, pokazuje istraživanje²⁰ koje je ispitivalo mišljenje i stavove osoba treće životne dobi o dominantnim stereotipima s kojima se suočavaju osobe u rasponu godina 66 do 85 godina na područje Rijeke. Kvalitativnim istraživanjem obuhvaćeno je devet sudionika (osam ženskog spola, jedan sudionik muškog spola). Šestoro ispitanika živi u samačkom kućanstvu, dok je troje smješteno u institucijском obliku skrbi, točnije Domu za starije i nemoćne osobe „Kantrida“. Troje sudionika istraživanja iz kategorije „samačko kućanstvo“ polaznici su Sveučilišta za treću dob, dok su troje članovi Kluba za starije osobe „Trsat“. Svi sudionici imali su

²⁰ Ivana Damjanić, mag. paed. „Stereotipi prema osobama treće životne dobi: iskustva starijih“. Obranjen i neobjavljen diplomski rad. Rijeka, 2017.

vlastite finansijske prihode u vidu primanja mirovine. Analizirajući odnos mladih i starijih, sudionici su odnos procijenili pozitivno (na temelju vlastitog iskustva), premda ističu neprimjereno ponašanje mladih u javnom prijevozu. Što se tiče samopercepcije i percepcije vlastite dobne skupine, rezultati upućuju na to da se sudionici pozitivnije percipiraju u odnosu na vlastitu dobnu skupinu. Pri ispitivanju prevladavajućih vjerovanja o starima većina je sudionika uključena u aktivnosti koje se nude starijim osobama. „Većina ih je zainteresirana i usmjerena cijeloživotnom učenju, što je vidljivo iz iskaza o pohađanju različitih tečajeva i edukacija na Sveučilištu za 3. dob, volonterskom angažmanu te odlasku na brojna putovanja i izlete koji su ujedno prilika za širenje vidika, upoznavanje i druženje s ljudima“.²¹ Sudionici iskazuju slaganje s medijskim sadržajima koji promiču kulturu mladih zanemarujući pri tome starije. „Iako prepoznavaju slabu zastupljenost starijih u medijskom prostoru, sudionici istraživanja takvu praksu ne prepoznavaju diskriminirajućom ili isključujućom za starije osobe“.²² S druge strane istraživanje provedeno na uzorku mentora Slovenskog sveučilišta za treću životnu dob pokazalo je da oni još uvijek starije promatraju pretežno negativno. Uočeno je da im pridaju pridjeve kao što su: zahtjevni, zaboravni, spori, željni pozornosti, neprilagođeni, tužni, ranjivi, posesivni, ovisni o drugima, bespomoćni, apatični, prestrašeni, nekorisni, lijeni, osamljeni, smanjenih intelektualnih sposobnosti i dr., pri čemu od pozitivnih osobina ističu: aktivni, veseli, ljubazni, spremni pomoći (naročito mladima), zahvalni, velikog znanja i bogatog iskustva, druželjubivi, poslušni, znatiželjni, nasmijani i sl.²³ Može se uočiti da je problem stava prema starosti i starenju duboko socijalno-kulturološki uvjetovan fenomen te ne ovisi o stupnju i razini obrazovanja u području andragogije i gerontogogije, već o volji pojedinaca za mijenjanjem stava prema starosti i starenju. Proglašenjem 2012. godine Europskom godinom aktivnog starenja i međugeneracijske solidarnosti suvremena umjetnička strujanja poput analitičkih, konceptualnih, procesualnih i performativnih akcija počinju ukazivati na afirmaciju drugačije slike starosti na pozornici suvremenog društva. Na to da predmetu starosti i starenju unutar društvenih inicijativa treba pristupiti multidisciplinarno, ukazuje i primjer izložbe koja je u Zagrebu održana 2013. go-

dine pod nazivom „Ekstravagantna tijela – ekstravagantne godine“, a koja ukazuje na slobodniji dijalog s kolektivnim društvenim vrijednostima o pitanju starosti i starenja. Knjiga „Pohvala starosti“²⁴ predstavlja niz eseja o fenomenima karakterističima za treću životu dob, kojima se pristupa na vedar i svima razumljiv način. Autor kroz četiri poglavlja nastoji približiti fenomen starosti širokoj masi ljudi, što ga ubraja u hvalevrijedne književne intervencije. Antropološko-filosofski orijentirana umjetnost dopire do šire mase, te na taj način postaje alat društvenih inicijativa za promicanje starosti.

Današnje generacije ljudi među prvima su u povijesti koje su odgojene s realnom ekspektacijom staračke dobi. One su prethodnice revolucije dugovječnosti, koja će se osjećati u sljedećim stoljećima. Ova demografska revolucija toliko je snažna da pogađa svaki aspekt društvenog života i društvo uopće. U studiji *Census Bureau 2001* (Kinsella, K., Victoria A. V. 2001)²⁵ navodi se sljedeće: „nagla ekspanzija broja starijih ljudi predstavlja društveni fenomen bez povjesnog presedana, koji će imati različite implikacije na individuu, obitelj i kreatore socijalne politike, zdravstva, zapošljavanja, obrazovanja, ljudskih prava, sredstava masovnih komunikacija i informiranja itd.“

Na kraju kao jedan od najvećih izazova koji je pred svima nama, bilo kao odrasloj djeci prema ostarjelim roditeljima bilo kao unucima prema bakama i dječovima, sugrađanima u odnosu prema starijim osobama, kreatorima socijalne politike, znanstvenom i stručnom javnosti, stoji izazov i pitanje jesu li nama starije osobe socijalno bogatstvo ili nepotreban trošak? Spomenuli smo, dakako, samo neke izazove koji su pred nama, a perspektiva jesu li starije osobe naše obiteljsko i socijalno bogatstvo za nas kao urednice i autorice neupitna je.

²¹ Isto.

²² Isto.

²³ Ana KRAJNC, *Starejši se učimo: Izobraževanje starejših v teoriji in praksi*, Ljubljana, 2016.

²⁴ Pavličić, P. (2018). *Pohvala starosti*. Zagreb: Mozaik knjiga.

²⁵ Kinsella, K., Victoria A. V. (2001). *An Aging World: 2001*. U.S. Census Bureau, Series P95/01-1, U.S. Government Printing Office, Washington, DC, 2001.

ISBN 978-953-169-422-3

A standard linear barcode representing the ISBN 978-953-169-422-3.

9 789531 694223

146,00 kn